

СТАНОВИЩЕ

От доц. Хариета Емануилова Манолова, д.м., Медицински университет - София, Медицински факултет, Катедра по психиатрия и медицинска психология.

За дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“, научно направление Обща психология: Психологическо измерване и оценяване, с автор Мина Иванова Неделчева-Дацова и тема: „Атрибутивен стил, психично благополучие и депресия при хора с репродуктивни проблеми“.

Репродуктивните проблеми заемат все по-важно място в съвременното общество. Това се дължи от една страна на тенденцията към по-късно забременяване, характерна за по-развитите икономически държави и по-образованите слоеве от населението, така и на нарастващия брой хора, които имат редица репродуктивни проблеми, установени във все по-ранна възраст. Вероятно за това допринася и установеното снижаване на съзряването при момичетата, които имат менструация вече все по-често около 10г. възраст, а това изтегля напред цикъла на фертилната възраст като е логично и да приключва по-рано. В България има малко изследвания на хората с репродуктивни проблеми, поради нежеланието им да се разкриват и да обсъждат травматизиращата тема. И в световен мащаб е трудно да се правят обширни изследвания, с включването на голям брой изследвани лица, не само поради съпротивите на засегнатите, но и поради съпротивите на медицинските специалисти, ангажирани с различните процедури и комерсиалния характер на интервенциите. Все пак в страната се направи много чрез активността на гражданското общество и все повече хора имат достъп до скъпо платеното „лечение“. Повдигат се и много етични въпроси, свързани с презастраховането с повече ембриони и неясната съдба на тези, които остават извън процедурата като това е и тема, която провокира хората на изкуството (напр. романа на Людмила Филипова „Стъклени съдби“). В този смисъл, представения труд е актуален и уникален, тъй като това е едно много обстойно и новаторско проучване на инфертилитета и дава отправна точка за бъдещи изследвания на психологическите последици от тежките процедури и идеята за липса на дете. Дисертацията повдига въпроса за нуждата от психологическа подкрепа, която да е включена като задължителна услуга, наред с медицинските процедури, както и за въвеждането на някои от въпросниците в репродуктивната практика, чрез което може да се превенира възникването и задълбочаването на депресивните състояния.

Представеното научно изследване е много обемно, не от гледна точка на броя изследвани лица, а от гледна точка на количеството свършена работа. Като се започне с получаване на правата да се ползват подобрите за нуждите на изследването въпросници, извършването на превод и обратен превод на използваните инструменти, премине се през изследване на тяхната валидност, надеждност и вътрешна съгласуваност на айтемите, както и през аргументирана

корекция на някои от тях. Коректно е направено пилотно проучване като за извадката са използвани студенти, за да се провери качеството на един от спорните инструменти (ВАС) и обективността на резултатите, след което вече авторът преминава към същинското изследване и анализът на резултатите от него. Наистина представлява проблем преобладаващия брой на жените в контролната и клиничната група, но този факт е отбелязан от автора като ограничение и променя първоначалната идея за изследване на мъже, жени и на двойки с репродуктивен проблем. И в световната литература това е така, не само когато се засяга толкова стигматизиращ и интимен проблем, какъвто е инфертилитетът.

Дисертационният труд се състои от 314 страници като удобно за четящия е изнесен в началото списък на таблиците (43 на брой), фигурите (17) и използваните съкращения. В дисертацията има превез на експерименталната част, като теоретичния обзор следва логическата последователност на научното изследване. Дисертационният труд има ясна структура, която включва УВОД, свързан с актуалността на проблема и обосновава нуждата от подобно изследване. Следват пет глави като се започва с литературния обзор и теоретичната рамка на изследването; ГЛАВА 3 е свързана с адаптацията на въпросника за атрибутивен стил и пилотното проучване; ГЛАВА 4 засяга психометричния анализ на използвания инструментариум; ГЛАВА 5 включва основното изследване на различните дименсии: атрибутивен стил, когнитивни нагласи, качество на живот, психично благополучие и депресия при хора с репродуктивни проблеми, сравнени с контролната група лица. Заключение на дисертацията има интересен и съвременен дизайн – започва с рекапитоляция на постигнатото по допуснатите в началото на изследването осем хипотези. Следва синтезиран преглед на занчивостта на проучването, силните страни и критично се изброяват ограниченията. Дисертацията завършва със ЗАКЛЮЧЕНИЕ като основните изводи, са обвързани със задачите на изследването. Ясно и аргументирано е показана значимостта на дисертационният труд и насоките за бъдещи проучвания. Накрая авторът завършва със „Заключителни думи“, където личи личното отношение и емоционалната ангажираност със темата на изследването.

Научният принос на представения труд е впечатляващ и извършената работа би могла да обхване не една, а две или три дисертации.

Въведен и модифициран за нуждите на изследователите и репродуктивната практика е „Въпросник за когнитивни нагласи при репродуктивни проблеми“, който е кратък и може лесно да се прилага от специалистите по репродуктивно здраве.

Чрез качествен анализ на изследваните атрибуции се установява разлика в причините за репродуктивните проблеми, които хората с инфертилитет и тези без дават като в контролната група преобладава мнението, че това се дължи на психични фактори, докато в клиничната група изследваните лица посочват обективни медицински причини. Това показва склонността на обществото да митологизира и да надценява психологичните причини, което води до виктимизация на хората с репродуктивни проблеми.

Направен е анализ на преживяванията на хората със и без репродуктивни проблеми по отношение на депресия, удовлетвореност от живота и процъфтяване като се описват дефицитите на изследваните лица от клиничната група, които дават основание за психотерапевтична работа с тях.

Освен на контролната и клиничната група, в дисертацията е направено сравнение и на хората с първичен и вторичен инфертилитет, което обогатява информацията за хората с репродуктивни проблеми и за различията между тях, когато става въпрос за наличието на поне едно дете.

Адаптиран е за българските условия и Въпросникът за атрибутивен стил (Peterson et al., 1982), който е ценна придобивка за психологическия инструментариум в страната.

Авторът предлага нов интегративен модел за обяснителния стил като обръща внимание на динамиката и гъвкавостта на атрибуциите, които се влияят не само от валентността на събитието, а до голяма степен и от контекста.

В изследването на психометричните свойства на инструментариума, авторът също има принос, но особено ценно е реабилитирането на ВАС, където наред с експлораторните, се прилагат и комфирматорни факторни анализи, чрез което се показва валидността във функционирането на отделните скали. Въобще в цялостното изследване се демонстрира висока компетентност по отношение на обработката на данните чрез различните статистически методи и техники.

Впечатление прави и края на дисертацията, където авторът отправя благодарности към всички, които са допринесли за този обемен труд, което показва наличието на висока професионална етика, която личи и в цялостното изложение на работата.

Използваната литература включва 144 заглавия като само 32 са на български език, а останалите на английски. В приложение са показани текста за информирано съгласие и демографският въпросник, попълван от изследваните лица. В Автореферата са посочени 4 публикации по темата на дисертацията и 4 публикации извън темата.

Предвид научните достойнства на представения труд, демонстрираната компетентност и практическа приложимост на получените резултати, давам положителна оценка на дисертацията и предлагам на уважаемото Научно жури да присъди на Мина Иванова Неделчева-Дацова образователната и научна степен „ДОКТОР“.

София

Член на Научното жури:

9.09.2024г.

Доц. Хариета Манолова, д.м.